

DOI: 10.21862/2024.SPRT.07

Hivatkozás: Tabi, N. (2024). A nép csapata? – Az FTC szurkolói népszerűségének történeti háttere. In Magyar, M., Patakiné Bősze, J., & Gösi, Zs. (Szerk.), *A sport határvonalai: A teljesítménytől a társadalmi hatásokig* (pp. 67–76). ELTE PPK Sport- és rekreációmenedzsment kutatócsoport. <https://doi.org/10.21862/2024.SPRT.07>

A nép csapata?

- Az FTC szurkolói népszerűségének történeti háttere
(*The people's team?*)
- *The historical background of the FTC's fan popularity*

Tabi Norbert

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem Egészségfejlesztési és Sporttudományi Intézet

„A Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.”

ABSZTRAKT

Kutatásomban a Ferencvárosi Torna Club (FTC) idehaza páratlannak számító szurkolói népszerűségének okait vizsgálom. Arra keresem a választ, hogy minek következtében vált ez a csapat sokkal populárisabbá, mint vetélytársai.

Az okok feltárásához az 1945 előtti időszak eseményeit, majd a II. világháború után a Rákosi-, illetve a korai Kádár-rendszer éveit vettem nagyító alá.

Munkám elvégzéséhez elsősorban statisztikai adatokat, történeti és sporttörténeti munkákat, levéltári forrásokat, sportolói visszaemlékezéseket, valamint a korszakot átélt szereplőkkel készített saját interjúimat vettem alapul.

Összességében arra az eredményre jutottam, hogy kezdetben, a két legsikeresebb labdarúgóegyesület, az FTC és az MTK közel azonos népszerűséggel rendelkezett. Ám ez a helyzet jelentősen megváltozott a Horthy-rendszer egyre inkább antiszemita közhangulatában, majd a háború után, a kommunista diktatúra időszakában az FTC-t ért politikai elnyomás is tovább növelte az FTC szurkolói közösségének létszámát és erejét.

KULCSSZAVAK: labdarúgás, football klub, szurkolók, klub hűség

ABSTRACT

In my research, I investigate the reasons for the unique popularity of the Ferencvárosi Torna Club (FTC) in Hungary. I am looking for the answer to the question of why this team has become more popular than its rivals.

To explore the reasons, I focus on the events of the period before 1945, and after World War II, the years of the Rákosi and early Kádár regimes.

I based my work mainly on statistical data, historical and sports historical works, archival sources, sportsmen's recollections and my own interviews with the people who lived through the period.

Overall, I found that initially, the two most successful football clubs, FTC and MTK, had almost equal popularity. However, this situation changed significantly in the increasingly anti-Semitic public mood of the Horthy regime, and after the WW II, during the communist dictatorship, the political repression of the FTC further increased the size and strength of the FTC fan community.

KEYWORDS: football, football club, fans, club loyalty

1. Bevezetés

„A magyar labdarúgásban nincs még egy csapat, amelynek olyan lelkes, kitartó és hálás közönsége lenne, mint a Fradinak. Ezt a közönséget minden egyesület irigylő a zöld-fehérektől. Vasárnap, amikor a Fradi csapata kifutott a pályára, égzengésszerű fogadtatásban részesítette a közönsége. Az a közönség, amely zuhogó esőben is kizáródokolt Kispestre, hogy jelenlétével és buzdításával erőt adjon kedvenceinek” – írta a Képes Sportlap 1947. december 2-i tudósításában. A kiugró népszerűség végig kísérte a klub és főként a férfi labdarúgócsapat történetét, és a jelenben is megtapasztalható. Egy 2016-os felmérés szerint, a jelenleg 35 bajnoki címmel rendelkező futballklub a vizsgált esztendőben 1,68 millió szimpatizánsnal bírt, messze megelőzve ezzel a riválisokat (Pór, 2016). Mindez az elmúlt évek átlagos meccsenkénti hazai nézőszámaiban is tükröződik: a 2023/24-es szezonban a zöld-fehérek esetében ez a mutató 11 340 volt, míg az e téren második helyezett Diósgyőr esetében 6 432. (Magyar Futball, é.n.j). E tanulmányban ezen, idehaza páratlannak mondható népszerűség múltban gyökerező okait vizsgáljuk.

Ahhoz, hogy megértsük, mitől egyedülálló a zöld-fehér klub közegében kialakult drukkerség, mit jelentett a múltban az 1899-ben alapított Ferencvárosi Torna Club a szurkolók számára, mit jelentett a „fradizmus”, mindenekelőtt annak folyamatát szükséges bemutatnunk, hogy hogyan is vált az együttes a legnépszerűbb magyar sportegyesületté, milyen folyamatok vezettek kiemelkedő társadalmi jelentőségéhez. Az 1945 előtti folyamatok vizsgálata után a Rákosi-rendszer (1948–1956) és a korai Kádár-rendszer (1956–1963) időszakát vesszük górcső alá. Ezen periódusok ugyanis ugyancsak jelentős hatással bírtak a népszerűség-növekedésre, és megalapozták azt a szurkolói bázist, amely az 1960-as éveket követően is töretlenül megmaradt.

2. Anyag és módszerek

Munkám elvégzéséhez szekunder kutatás formájában elsősorban statisztikai adatokat, történeti és sporttörténeti munkákat, levéltári forrásokat, sportolói visszaemlékezéseket, valamint a korszakot átélő szereplőkkel készített saját interjúimat vettem alapul.

3. Eredmények

Az 1901 óta megrendezett magyar elsőosztályú futballbajnokságok sorában 1928/29-ig bezárólag az FTC és az MTK teljes dominanciája volt a jellemző. Ekkor ezt a sorozatot az Újpesti Torna Egylet (UTE) csapata tudta megtörni. Az első két szezont a Budapesti Torna Club (BTC) nyerte, ám ettől kezdve a zöld-fehérek és a kék-fehérek több mint két évtizeden keresztül teljesen leuralták a mezőnyt, kizárólag ez a két csapat szerzett bajnoki címeket – közel azonos eloszlásban. A Hungária körüti pályájával a VIII., a X. és a XIV. kerület határán álló MTK-nak azonban már kezdetben sem volt erőteljes lokális, kerületi beágyazottsága, kötődése, valamint széles társadalmi bázisa. Ebben az időszakban egyesületi tagjai és drukkerai között főként asszimilálódott, vagy erre törekvő zsidó kispolgári elemeket találhatunk. A klub elnöki tisztségét 1905-től egészen 1940-ig a zsidó nagyvállalkozói családi háttérrel rendelkező Brüll Alfréd látta el, ami alapjaiban határozta meg a klub jellegét. (Sipos, 2020).

Ezzel szemben, a magyarosodni vágyó német kispolgárok által alapított FTC nagyon hamar elkezdett szélesebb népszerűségegre szert tenni. Korszakoktól függetlenül természetes jelenség, hogy a futballt megkedvelők többsége a legsikeresebb sportegyesületekkel kezd el szimpatizálni, hiszen az elért sikerek miatt ezekkel a legkönnyebb sorsközösséget vállalni, az emberek ezekkel azonosulnak a legszívesebben.

Márpedig a magyar futball első időszakában, amikor az egyes csapatok identitása, valamint szurkolói támogatottsága kialakult és megszilárdult, e tekintetben az FTC és az MTK toronymagasan emelkedett ki a mezőnyből.

A két csapat meccsenkénti hazai átlagos nézőszámait vizsgálva arra a megállapításra juthatunk, hogy az MTK 1942-ben történő betiltásáig a szurkolói látogatottságban alig van eltérés: a zöld-fehérek és a kék-fehérek fej-fej mellett haladtak, egy-egy szezonban hol az egyik, hol a másik klub tudott a meccsein több szurkolót felvonultatni – ám a különbség szinte minden esetben elhanyagolható volt (Magyar Futball, é.n.k).

Szegedi Péter arról ír, hogy a hazai sajtó egy jelentős része az 1920-as évektől egyre inkább keresztény-nemzeti klubként jellemezte a Ferencvárost (Szegedi, 2016), ami a Horthy-rendszernek már az 1920-as évekre is jellemző, fokozódó antiszemita légkörében természetesen az okozhatta volna, hogy az FTC legyőzi az MTK-t a népszerűségi versenyben. Míg az 1920-as népszámlálás adatai alapján a magyar lakosságnak mindössze 5,9 %-a vallotta magát zsidó vallásúnak, addig a római katolikusok és reformátusok számaránya együttesen 84,9%-ot tett ki (Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, 1923), melyből következhetett, hogy az azonosulásra vágyó futballszurkolók az FTC-ben lelthettek volna meg kedvenc együttesüket. Szegedi fenti állítását könyvében nem támasztja alá semmilyen példával, és a korabeli sajtó vizsgálata során, az 1920-as évekre vonatkozóan vizsgálatunk során sem találtunk erre utaló nyomokat.

Ugyanakkor az FTC és az MTK hazai nézőszámainak vizsgálata félrevezető lehet, hiszen e számok értékeléséből kimarad a két klub lehetséges vidéki drukkerbázisa, amely a támogatottság jelentős részét tehetné ki. Az 1920-as és 1930-as években – különösen a későbbi korokhoz képest – még igen korlátozott volt a tömeges utazás lehetősége, így nagyon kevés szurkoló engedhette meg magának, hogy kedvenc együttese mérkőzéséért egy-egy vidéki helyszínről a fővárosba látogasson, ezek a drukkerok a hazai mérkőzések statisztikáiban tehát nem, vagy csak alig jelenhettek meg.

Mégis, Szegedi Péter világít rá, hogy a vidéki futballkedvelők igen jelentős része ebben az időszakban a labdarúgó NB I főváros-centrikusságából adódóan vélhetően valamelyik nagy, budapesti klubnak is szurkolt. A szociológus szerint „a vidéki futballbarátok nagy részének a labdarúgás szeretete kudarcok sorát jelentené, ezért a helyi egyesület mellett (sőt, sokszor annak ellenében) egy fővárosi csapatnak is” drukkolt. „Mindenekelőtt a Ferencvárosnak – tette hozzá Szegedi.” (Szegedi, 2001).

A fenti eszmefuttatás jegyében indokoltnak tekinthetjük az FTC nevesítését: az országosan sikeres egyesületet választani kívánó, a keresztény–konzervatív eszmékkel a korszakban is a fővárosinál nagyobb arányban azonosuló vidéki lakosság (Szegedi, 2014) nagyobb része a zsidó kötődésű MTK-val szemben sokkal inkább az FTC-ben találhatta meg azonosulása tárgyát. A vidéken élők csapatválasztása kapcsán Szegedi még azt is hozzáteszi: az, hogy a „vidéki szürkeségből, provincializmusból többnyire a fővárosban, a fővároson keresztül” (vagyis esetünkben egy fővárosi klubon keresztül) lehet kitörni, nem jelenti azt, hogy a vidéki csapatok meccsein – „ahol fővárosi egyesület az ellenfél – a kollektív ellenszenv gyakran egészen magas fokával nem találkozhatunk” (Szegedi, 2001).

Ebből fakadóan hiába is vizsgálnánk az 1920-as évektől az első osztályban is megjelenő vidéki nagyvárosok csapatainak, FTC és MTK elleni meccsein regisztrált nézőszámait. Ha például Miskolcon a Ferencváros elleni mérkőzéseken többen gyűltek volna össze, mint az MTK elleni találkozók, az nem feltétlenül és kizárólag azt jelentheti, hogy a városban a zöld-fehérek nagyobb helyi, illetve környékbeli szurkolótáborral rendelkeznek a kék-fehéreknél, hiszen a drukkerok éppúgy kilátogathattak nagyobb számban a fővárosi csapat ellen érzett unszimpatia – vagy éppen a sikeres, magas színvonalat képviselő csapat által nyújtott sportélmény miatt is.

A két legsikeresebb és legmagasabb nézőszámú egyesület, az FTC és az MTK támogatottságában szignifikáns eltérés a lelátói adatok alapján 1945-öt megelőzően tehát nem igazolható. A második világháborút követően azonban gyökeres változások történtek e téren. Az 1945-ös szezonban a hazai átlagos nézőszámok tekintetében listavezető FTC meccseit csaknem 10 ezren, míg az e téren második helyezett kék-fehérek összecsapásait kevesebb, mint 7 ezren látogatták (Magyar Futball, é.n.a), míg 1945 előtt ilyen mértékű különbség nem volt jellemző.

Az „olló” ezt követően tovább nyílt, az 1946/47-es szezonban már több, mint kétszer annyian voltak kíváncsiak az FTC meccseire. Ekkor a második helyen az a Szentlőrinci AC végzett (Magyar Futball, é.n.b), amely mérkőzéseit a Ferencváros pályáján játszotta. Feltehető tehát, hogy a jelentéktelen, szurkolótömegek nélküli budapesti kiscsapat drukkerének egy része is valójában az FTC táborához tartozott.

Az 1951-es és az 1952-es évadban az MTK meccseit az FTC-hez hasonlóan közel 20 ezren látogatták (Magyar Futball, é.n.c, Magyar Futball, é.n.d) – ám ezekben az években Bástyá néven az MTK a Honvéd mögött az Aranycsapat magját adó „kirakatsapatot” jelentette, meccseik látogatása kiemelkedő sportélményt nyújtott, így feltételezhető, hogy az emelkedés elsősorban ennek – nem pedig az elkötelezett MTK-hívek jelenlétének – volt köszönhető.

1956-ot követően, az Aranycsapat felbomlása után az általunk vizsgált időszak végéig az FTC hazai meccsein átlagosan mindvégig mintegy kétszer, két és félszer annyi drukkert tudott maga mögött, mint az MTK (Magyar Futball, é.n.g, Magyar Futball, é.n.h., Magyar Futball, é.n.i). A kék-fehérek drukkerszámának visszaesésében elsőszámú okként nevezhetjük meg a holokausztot, melynek következtében láthatóan jelentősen kevesebb lett a zsidó kötődésű klub mozgósítható szimpatizánsainak száma. Ez egyben igazolja is az MTK szurkolótáborának etnikai összetételét.

A korszakot vizsgálva általában véve látható a tendencia, hogy azoknak a csapatoknak emelkedett meg az átlagos hazai nézőszáma, amelyek az adott szezonban sikeresen szerepeltek. Erre példa a Vasas csapata, amely 1955-ben még csak ötödik volt a látogatottsági rangsorban (21 000 fő [Magyar Futball, é.n.f]), a csapat a tabellán ekkor a 4. helyen végzett), majd 1957-ben, a klub történetének első bajnoki címe alkalmával az angyalföldiek a nézőszám rangsorában a második helyre ugrottak 30 833 fővel (Magyar Futball, é.n.h). Ugyanennek igazolására további példaként említhető a Budapest Honvéd csapata. Esetükben az 1955-ös bajnoki cím, a nézőszámokat tekintve, második helyet jelentett (Magyar Futball, é.n.f), az 1957/58-as bajnoki ezüstérem pedig a harmadik legnagyobb nézősereget vonzotta be (Magyar Futball, é.n.g). Amikor a katonacsapat 1960/61-ben a pályán elért eredményei alapján mindössze a 9. helyet szerezte meg, akkor ez a nézőszámok esetében a 8. helyet jelentette számukra. (Magyar Futball, é.n.i) E törvényszerűnek tekinthető tendenciák alól a kivételt a Ferencváros csapata jelenti. A zöld-fehérek hiába végeztek 1952-ben a 9., majd 1953-ban az 5. helyen, a látogatottsági rangsort a vizsgált korszak egészében töretlenül vezették (Magyar Futball, é.n.e).

Az, hogy milyen jelentős további növekedési potenciál volt az FTC lelátói létszámában, a Népstadion 1953. augusztusi megnyitóját követően vált világossá. 1952-ben átlagosan 23 808-an voltak jelen a hazai meccseiken (2. helyezett, Dózsa: 20 615), 1953-ban már 31 000-en. (2. helyezett, MTK: 20 615). A növekedés ezt követően töretlenné bizonyult, hiszen 1954-ben már több mint 35 ezren, 1955-ben pedig már több mint 45 ezren voltak kint átlagosan az FTC hazai meccsein. 1957-ben ez a szám már csaknem elérte az 50 ezret, majd ezt követően tapasztalható némi hullámvész, de a mutató mindvégig 30 ezer felett maradt, 1959/60-ban pedig ismételen majdnem sikerült elérni az 50 ezer főt. Mindeközben 1957-ben a nézőszámokat tekintve a 2. helyezett Vasas átlagosan alig több mint 30 ezer, míg 1959/60-ban 23 ezer drukkert tudott felvonultatni.

Láthatjuk, hogy az FTC meccsei már 1945 előtt is – az MTK összecsapásai mellett – a leglátogatottabbak voltak (Magyar Futball, é.n.k), ám a zöld-fehérek esetében a Rákosi-rendszer kezdetét követően olyan drasztikus nézőszámemelkedés történt, amely egyetlen más csapat esetében sem regisztrálható. Mindennek fényében arra következtethetünk, hogy az együttes mérkőzései olyan plusz vonzerőt jelentettek a drukkerok számára, amely a vizsgált időszakban egyedülállónak tekinthető. A következőkben ennek okaira igyekszünk rávilágítani. Vajon mi okozhatta ezt a páratlan népszerűséget? Ennek bemutatásához többek között az általunk készített interjúk anyagaira támaszkodunk.

Hogy mit jelentett 1945-öt követően az FTC-vel történő azonosulás, a „fradistaság”, azt Borsi-Kálmán Béla történész a következőképp magyarázza: „A fradizmus szociológiai, társadalom- és mentalitástörténeti és önazonossági szemszögből, valamint beidegződéseit, dinamikus sztereotípiáit tekintve (...) a szocializmus építésének sokszor homlokegyenest ellentmondott. Sokáig, a hatvanas évek végéig legalább, megőrződött a franztadi kézművesek, iparosok, pékek, hentesek, kisvállalkozók több korábbi nemzedékig visszanyúló »törzsökös« munkaethosza és egyszerű, hétköznapi becsületessége, erkölcsisége, büszkesége, amely kiáltó ellentétben volt a »mozgalmat« és a »pártot« ugródeszkeként használó karrieristák meg »útitársak« nyomulásával és smúzolásával!” (Borsi-Kálmán, 2019).

E jelentéstartalmak, az „alulról jövő kisemberek” csapata kép tehát hathatósan ruházhatta fel a klubot kommunistaellenes konnotációkkal. Sőt, vannak arra utaló jelek, hogy az a Borsi-Kálmán Béla által megfogalmazott eszmeiség, amely a korábbiakban feltárt módon, már a 20. század első évtizedeiben a klub sajátjává vált, egyfajta, „rendszeren átívelő rendszerellenességként” aposztrofálható. Legalábbis erre enged következtetni egy interjúalanyunk által elmesélt történet, amely szerint a „kisemberek” klubjaként is funkcionáló FTC már az 1930-as években, a jobboldali, konzervatív rezsim idején is egyfajta lázadási közeget biztosított. További csavar, hogy a történet főszereplői zsidó származású magyarok, akik számára úgy tűnik, az FTC leginkább az ellenállás felületét, semmint egy kereszténységgel azonosítható egyesületet jelentett.

A történetet Surányi András, az 1981-es Aranycsapat című film rendezője osztotta meg velünk. Az önmagát (ma már) nem FTC-érezelműnek és kimondottan bal-liberális értékrendűnek valló rendező beszámolt arról, hogy nevelőanyja édesapja, a zsidó származású és zsidó vallású, auschwitzi koncentrációs tábor is túlélő Buck Sándor és fia, Buck Miklós szabómesterek aktív, meccsre járó fradistákként az 1930-as, az 1940-es, az 1950-es években, majd a Kádár-rendszer évei alatt is az FTC-ben találták meg a mindenkorai politikai rendszerrel szembeni ellenállás közeget. Surányi szerint ezt a „plebejus öntudatot” a családjában nem zavarta meg az FTC rövid „nyilas időszaka”, a Jaross Andor politikus 1944-es elnöklete fémjelezte periódus sem, ezt afféle „abszurditásnak” vélték, ami a klub akarata ellenére „megtörtént” a csapattal. Ez a két, kispolgári életet élő ember, az alulról jövő kisemberek kapaszkodóját, aktuális rendszerek elleni támaszát találta meg az FTC-ben. És ugyanúgy egyfajta támaszt jelentett a zsidókat hátrányos helyzetbe hozó, és ezáltal általuk megvetett Horthy-rendszerben, mint később, a különböző társadalmi okok miatt általuk ugyancsak nem szívlelt Rákosi- és Kádár-diktatúrában. Surányi elmondta, a családi legendárium része, hogy az 1940-es évek legvégétől, a Rákosi-diktatúrában az FTC-meccs egyfajta ünnep volt, amihez minden mást igazítani kellett: „Ez a minden »heti ellenállás« része volt. Ha vasárnap délben volt a meccs, akkor 3-kor volt az ebéd, ha 3-kor volt a meccs, akkor délben. Neki (az idősebb Buck-nak) ott kellett lennie. Az ő »Fradikája«, amelyik ellenállt.” Hozzátevé, hogy ezzel a közösséghez tartozás élménye is átélhető volt az FTC által, az 1950-es években gyakorlatilag egyedülálló módon. (Surányi András, filmrendező, interjú, 2018. október 13.). A kisemberek csapataként funkcionáló zöld-fehér klub esetében tehát logikus következtetés, hogy nem csupán a kommunista diktatúrák, de már a Horthy-rendszer idején is egyfajta ellenállási közeget biztosíthatott.

Persze, a második világháborút megelőző idők során a klubra ugyancsak rátapadó nemzeties karakterjegyek, a „nemzet csapata” éthosz miatt ez a fajta ellenállási potenciál elsősorban a nemzeti jelleget minden téren megtörni kívánó kommunistákkal szemben tudott a leginkább érvényesülni. Héllisz József FTC-szurkoló a kutatásunk kapcsán készült interjában, évtizedek távlatából visszanezve úgy fogalmazott: „a Kinizsinek vagy a Fradinak drukkolni az 1950-es, 1960-as, 1970-es években az jóformán egy helytállás volt a rendszer ellen”. Som Ferenc, egykori FTC-kézilabdázó pedig azt mondta: „valójában az, hogy akkor valaki Fradi-szurkoló volt, az tulajdonképpen egy rendszerrel szembeni vélemény volt. Mivel másképpen az ember nem nagyon mert fellépni, ez már tulajdonképpen maga egy tüntetés, egy véleménynyilvánítás volt, hogy Fradi-drukker. Hogy nem Vasas-, Vörös Meteor-, Csepel-drukker. Ez egy külön kaszt volt, ami nemcsak a sportra volt kihegyezve, hanem egy ellenállást is jelzett, hogy valaki Fradi-drukker.” (Héllisz József, FTC-szurkoló, interjú, 2018. október 30.)

Érdekeség, hogy a drukkerségen keresztül történő ellenállás más egyesületeknél is megjelent az időszakban – még olyan csapatoknál is, mint a baloldali, munkásmozgalmi gyökerekkel bíró Vasas. Legalábbis erről tanúskodik, egy az MKP Sportosztályán írt 1946. szeptemberi jelentés, ahol arról olvashatunk: az angyalföldi „drukkertábornál mutatkozik bizonyos ellenszenv, de ez azóta már lelepleződött. Itt a reakcióknak még a futballpályán háborítatlanul folyó megnyilvánulásáról van szó.” (Magyar Kommunista Párt Központi Vezetősége, 1946).

Ezzel együtt kijelenthető, hogy az FTC-vel ellentétben más csapatok esetében – pl. a Vasasnál – a kommunisták elleni ellenállás nem járult hozzá jelentősen a klub identitásához. Ebben nyilván annak is jelentős szerepe volt, hogy az FTC volt az, amelyet 1961–1962-t megelőzően számos módon, tendenciózusan hátráltatott, büntetett a fennálló kommunista államhatalom. Mindez nem csupán pl. az eredménytelenség, a klub játékoskeretének szétszedése, valamint az anyagi korlátozások révén nyilvánult meg, hanem a szurkolók szerint a pályán is tetten érhető volt. Héllisz úgy fogalmazott: általában minden FTC-mérkőzést úgy éltek meg akkor a drukkerok, hogy „a Fradi itt nem nyerhet, lefújják, ami nem les stb. Olyan tudatban jártunk a meccsre, hogy a játékvezetés a Fradi ellen irányul.” (Héllisz József, FTC-szurkoló, interjú, 2018. október 30.). Okkal feltételezhetjük, hogy a már magukat korábban is „Fradi-szimpatizánsoknak” vallók az FTC-ért sérelmek hatására rendszerellenesebbé válhattak, míg Héllisz József elmondta, neki voltak olyan ismerősei, akik a rendszerrel szembeni elégedetlenség miatt kezdtek el kötődni az FTC-hez, vagyis a klubban látták meg a kommunistákkal szembeni ellenállás lehetséges felületét. (Héllisz József, FTC-szurkoló, interjú, 2018. október 30.).

Persze az FTC vonzerejét közel sem kizárólag rendszerellenes szimbolikája jelentette. Mindez jelentősen növelhette a klub körüli érdeklődést, ám ennek megalapozója az az, „alulról jövő becsületes kisemberek” közösségét megtestesítő, a nemzeti eszméket is előtérbe helyező éthosz volt, amely a zöld-fehér drukkerok közzgondolkodásában már az 1945-öt megelőző évtizedekben is jellemezte a klubot (Bali, 1998). Ez is eredményezte, hogy közvetlenül vizsgált korszakunkat megelőzően már olyan kohézió volt tapasztalható az egyesület drukkerai és a klub között, amely ilyen magas szinten a hazai sportéletben egyedülállónak bizonyult. Ezt bizonyítja, hogy amikor 1947 nyarán, az aktuálisan legnagyobb sztárjátékos támadónak számító Deák Ferencet le akarta igazolni a Ferencváros, a nehéz anyagi helyzetben lévő klubot a törzsszurkolók összefogása segítette ki. A futballista egy rózsadombi villát kért az egyesülettől, ide szeretett volna költözni szüleivel a korábban birtokolt, nyomorúságos körülményű pestszentlőrinci házmesteri lakásból. Az FTC mindezt nem tudta volna kifizetni, ám a B-közép tagjai járták a várost, felkeresve az ismertebb és tehetősebb zöld-fehér rajongókat. Ha budai villát végül nem is, de egy Nefelejcs utcai, többszintes bérházra valót valóban sikerült „összekalapozni”. A házat nem sokkal később, az államosítások idején elvették a futballistától.

A játékosok FTC-legenda Rudas Ferenc nyilatkozta utóbb: a játékosok „el voltak ámulva”, mire képes a Ferencváros szurkolóinak szeretete, szimpátiája, és a hihetetlen látvány, hogy „naponta hogyan teltek meg a papírdobozok.” (Fradi-újság, 1992).

Végezetül, az országos tendenciák után érdemes néhány pillantást vetnünk arra, hogy az egyéni sportolói visszaemlékezések alapján mennyire tekinthető megalapozottnak az, hogy országos szinten, vizsgált korszakunk kezdetén valóban az FTC számított a kiemelkedően legnépszerűbb sportegyesületnek.

Az 1932-ben született Mátrai Sándor arról számolt be, hogy gyermekkori városa, a Békés megyei Orosháza voltaképpen egy kis ferencvárosi „B-közép volt, a helyi gimnázium igazgatója, Csizmadia György pedig „e képzeletbeli B-közép elnöke”. Hozzátette: Orosházán „10 sportrajongó közül 9 zöld-fehérben látta a világot.” (Lelkes, 1987).

A Bács-Kiskun megyei Hercegszántón 1941-ben született Albert Flórián azt írta önéletrajzi könyvében: „a faluban, a fene tudja miért, az ÉDOSZ csapata volt a minden, aztán a Kinizsi, valójában természetesen a Ferencváros.” (Albert, 2007).

Az 1938-ban Budapesten született Rákosi Gyula évtizedekkel gyermekkorát követően úgy nyilatkozott: nem volt kétséges, hova menjen futballozni, hiszen a környezetében „mindenki fradista volt, a rokonságban, az utcában, az iskolában is. Zuglóban az Órnagy utcai általános iskolába jártam, ahol még az igazgató is nagy fradista volt.” (Szále, 2018).

Az egy generációval korábban, 1914-ben Szegeden született Baróti Lajos, az életéről 2004-ben megjelent könyvben elmondta: Szeged nagy része az 1950-es években fradista volt, annak ellenére is, hogy a helyi csapat a Bástya, több alkalommal is kiharcolta az NB I-ben maradási. (Tóth-Szenesi, 2004).

A felsorolás persze nem lehet teljeskörű, és nem lehet belőle reprezentatív következtetéseket levonni, ám kirajzolódni látszik az összkép, miszerint a feltevésünknek megfelelően már a második világháborút megelőzően is az FTC volt a legnépszerűbb klub a vidéki és a fővárosi népszerűség körében egyaránt.

Azt is érdemes megvizsgálunk, hogy a vizsgált időszak fiatal Ferencváros-drukkereiben, az egyén megélése szintjén hogyan alakult ki az FTC-identitás, az egyes szurkolók mit tartottak a legfontosabbnak a klubhoz történő kötődésükben.

Az általunk megkérdezett hét FTC-élmény interjúalanyból – akik a Rákosi-rendszer éveiben mind a B-középnek helyet adó lelátórészt látogatták – négy, szinte azonos utat járt be az elköteleződés terén. (Bár források erre vonatkozóan nincsenek, de az alanyok válaszai alapján feltételezhető, hogy a következőkben leírt elköteleződési forma gyakorlatilag általános volt szélesebb körben is.)

Az egyaránt Budapesten született Hélsz Józsefet (aki egyébként már az 1950-es évek elején, gyerekként részt vett a Baráti Kör ülésein is), Som Ferencet, Kopeczky Lajost és Raffa Györgyöt 7 és 10 éves kora közötti vitte ki a Fradi-drukker édesapja az FTC futballcsapatának egyik mérkőzésére (Som Ferenc, FTC-kézilabdázó, interjú, 2018. november 26 és december 3.; Kopeczky Lajos, FTC-szurkoló, riporter, interjú, 2019. január 3.; Raffa György, FTC-jégkorongozó, interjú, 2019. január 8.). Elmondásuk szerint a hangulat, a tömeghatás mindnyájukat azonnal magával ragadta, és rövid időn belül előbb apjukkal, majd baráti társaságukkal rendszeres meccslátogatókká váltak az Üllői úton.

Kis Imre esete is hasonló, ám az ő apja ekkor már nem élt, így őt a környékbeli fiatal fiúk vitték ki magukkal egy mérkőzésre, 8 évesen. A gyors és erős elköteleződés láttán elmondható, fontos hatása volt tehát a közösség megtartó erejének, amely képes volt a csoportidentitás biztosítására.

Az ormosbányai születésű Friedmanszky Zoltán futballista a gyermekkori kötődés kialakulását az FTC országos népszerűségével és sikereivel magyarázta (Friedmanszky Zoltán, FTC-labdárúgó, interjú, 2018. november 12.), míg az Egerben született Ambrus Miklós azután vált fradistává, hogy 1953-ban az egyesület vízilabdázója lett (Ambrus Miklós, FTC-vízilabdázó, interjú, 2018. november 27.).

Abban az alanyok gyakorlatilag mindegyike egyetértett, hogy klubkötődésüket a hangulat és a drukkerok között tapasztalt családi jelleg mellett az FTC 1940-es évek végén szereplő rendkívül erős futballcsapatának sikeressége alapozta meg.

Jellemző, hogy mintegy hetven év távlatából is, Hélsiz, Kis, Kopeczky és Raffa kérdés nélkül egyszer csak magától felsorolta az utókor számára is legendássá váló 1948/49-es bajnokcsapat kezdő tizenegyének névsorát. Ekkor ők 9–14 éves korban voltak, és ezek az élmények láthatóan még az interjú idején is erőteljes hatással voltak rájuk.

Hasonló jellegű elköteleződésről tanúskodnak a Kubala László életéről szóló könyvben leírtak. A Varró Krisztián szerző által elmeséltek szerint a VIII. kerületi Diószeghy Sámuel utcában felnőtt későbbi világsztárt FTC-drukker édesapja vitte ki először a zöld-fehérek egyik hazai mérkőzésére 1934-ben. A fiatal Kubala itt aztán hamar rajongójává vált a Táncos–Takács II–Turay–Toldi által fémjelzett „T-betűs csatársoráról” elhíresült legendás sikerességű gárdának. Varró szerint Kubalát az említettek túl leginkább Gyetvai László és Sárosi „Gyurka” játéka fogta meg, és tette a zöld-fehérek elkötelezett hívévé (Varró, 2019).

Egy évvel később, az 1949/50-es szezon végén kezdődött meg az egyesület játékoskeretének szétszedése. Mivel egy szurkoló számára végső soron a csapat eredményessége a legfontosabb, ezeket az eseményeket FTC-élmű alanyok mindegyike a Ferencváros elleni súlyos támadásnak élte meg a kommunista rendszer részéről, amely a következő évekre, sőt évtizedekre vonatkozóan is alapjaiban határozta meg, hogy miként értékelték a kommunista rezsimek és az FTC kapcsolatát.

Kis Imre úgy fogalmazott: „hogy így kibaltáztak a Fradival”, egyértelművé tette, hogy a kommunisták csapata lett a Dózsa és a Honvéd, és „annál nagyobb szimpátia lett az egész országban a Kinizsi iránt” (Kis Imre, FTC-szurkoló, interjú, 2018. november 22.)

A fentiekből tehát leszűrhető, hogy az interjúalanyok nagy része a gyakorlatban a sikeres szereplés, valamint a legendásan összetartó FTC szurkolói közösség „varázsa” miatt vált aktív drukkeré. Igaz, lényeges, hogy ők még a Kinizsi-korszak előtt szocializálódtak, az 1956 után keletkezett ügynökjelentések alapján vélelmezhető, hogy a néhány évvel később születettek esetében már a rendszerellenesség is fontosabb szemponttá válhatott. Azt is tapasztalhatjuk, hogy az idősebbeknek, bár elköteleződésük nem e mentén alakult ki, a későbbiekben – legalábbis több évtized távlatából így emlékeztek vissza – számukra is az FTC-identitás meghatározó elemévé vált a kommunista rendszer irányából érzékelt elnyomás.

Az elkövetkező évtizedekben jelentős átalakulások már nem történtek: az FTC az 1960-as évek elejére megkérdőjelezhetetlenül a legnépszerűbb magyar sportegyesületté vált, mely pozícióját a későbbiekben is megőrizte. Bár ma már a többség nincs is tisztában azzal, hogy minek köszönhető a kiemelkedő népszerűség, a tradíciók „apáról fiúra” szállnak, a klub pedig sikeres szereplése és marketingeszközei révén hatékonyan tudja fenntartani „egyeduralmát”.

4. Összegzés

Kutatásunkban arra igyekeztünk választ adni, hogy minek köszönhető idehaza az FTC labdarúgócsapatának páratlan népszerűsége, kiemelkedő szurkolói létszáma.

Rávilágítottunk arra, hogy a magyar futball első évtizedeiben az FTC és az MTK volt a két kiemelkedően legsikeresebb egyesület, így a szurkolók többsége természetesen bennük lelt azonosulásra. A fővárosi kék-fehérekkel szemben azonban zsidó kötődésük miatt sokan ellenérzéseket tápláltak, míg a ferencvárosiak tudatosan építették maguk körül az „alulról jövő kisemberek” csapatának éthosát.

A Horthy-rendszer idején a csapat a jobboldali politikai erők gazdasági és politikai támogatását is maga mögött tudhatta. 1944-ben néhány hónapig a nyilas párthoz is köthető politikus, Jaross Andor elnökkölt a klub élén: többek között ennek következtében a második világháború után felálló kommunista államhatalom „fasiszta” kötődésű csapatnak bélyegezte a Ferencvárost, és jelentősen megnehezítette az egyesület életét.

A társadalom körében rendkívül népszerűtlen Rákosi-diktatúra ezzel azonban sokakban csak további szimpátiát keltett a klub iránt: számosan az FTC képében találták meg a kommunistákkal szembeni ellenállás felületét.

E szempontok a leverett 1956-os forradalom után, a korai Kádár-rendszer idején is meghatározóak maradtak.

Az FTC-nél is megfigyelhető jelenség, a labdarúgás, mint közösség-szervező erő, illetve társadalmi hitvallás jelképe, számos publikációban vizsgált és bizonyított mozzanat (Gammelsæter, 2023; Gang et al., 2023), de a publikációk más mozzanatai a társadalmi felelősségvállalásra is hangsúlyt helyeznek (Edensor & Millington, 2008; Blumrodttal al., 2013), mely jelen tanulmánynak nem volt közvetlen célja, így ebből az aspektusból most nem vizsgáltam, de ennél a népszerű klubnál ezt a területet is érdemes a jövőben feltárni.

6. Felhasznált irodalom

Albert, F. (2007). *Életem a Fradi*. Ringier Kiadó.

Bali, J. (1998). „Hungarofradizmus” – Egy sportegyesület szimbolikája. *Tabula*, 1(1–2), 85–105. https://epa.oszk.hu/03100/03125/00001/pdf/EPA03125_tabula_1998_1_2_085-105.pdf

Blumrodttal, J., Desbordes, M., & Bodin, D. (2013). Professional football clubs and corporate social responsibility. *Sport, Business and Management: An International Journal*, 3(3), 205–225. <https://doi.org/10.1108/SBM-04-2011-0050>

Borsi-Kálmán, B. (2019). *Az Aranycsapat és ami utána következik. Adalékok a Rákosi-korszak és a Kádár-rendszer történetéhez a futball tükrében*. Kortárs Kiadó.

Edensor, T., & Millington, S. (2008). 'This is Our City': branding football and local embeddedness. *Global Networks*, 8(2), 172–193. <https://doi.org/10.1111/j.1471-0374.2008.00190.x>

Fradi-újság. (1992) A Bamba. *Fradi-újság*, 1992(3), 5.

Gammelsæter, H. (2023). Managing more than a football club. In Houben, R (Ed.), *Research Handbook on the Law of Professional Football Clubs* (pp. 161–174). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781802206975.00015>

Gang, A. C., Griffin, R. B., & Pedersen, P. M. (2023). Identifying Civic Opportunity Structures Within Professional Football Fan Clubs. *Journal of Sport and Social Issues*, 47(5), 433–459. <https://doi.org/10.1177/01937235231210264>

Lelkes, P. (1987). *A nevető ötödik. Mátrai sztori*. Sportpropaganda Vállalat.

Magyar Futball. (é.n.a). *Az NB I 1945-ös szezonjának nézőszámai*. https://www.magyarfutball.hu/hu/merkozések/bajnoki_merkozések/nb_i/1945/nezoszamok

- Magyar Futball. (é.n.b). Az NB I 1946/47-es szezonjának nézőszámai.
https://www.magyarfutball.hu/hu/merkozések/bajnoki_merkozések/nb_i/1946_1947/nezoszamok
- Magyar Futball. (é.n.c). Az NB I 1951-es szezonjának nézőszámai.
https://www.magyarfutball.hu/hu/merkozések/bajnoki_merkozések/nb_i/1951/nezoszamok
- Magyar Futball. (é.n.d). Az NB I 1952-es szezonjának nézőszámai.
https://www.magyarfutball.hu/hu/merkozések/bajnoki_merkozések/nb_i/1952/nezoszamok
- Magyar Futball. (é.n.e). Az NB I 1953-as szezonjának nézőszámai.
https://www.magyarfutball.hu/hu/merkozések/bajnoki_merkozések/nb_i/1953/nezoszamok
- Magyar Futball. (é.n.f). Az NB I 1955-ös szezonjának nézőszámai.
https://www.magyarfutball.hu/hu/merkozések/bajnoki_merkozések/nb_i/1955/nezoszamok
- Magyar Futball. (é.n.g). Az NB I 1957/58-as szezonjának nézőszámai.
https://www.magyarfutball.hu/hu/merkozések/bajnoki_merkozések/nb_i/1957_1958/nezoszamok
- Magyar Futball. (é.n.h). Az NB I 1957-es szezonjának nézőszámai.
https://www.magyarfutball.hu/hu/merkozések/bajnoki_merkozések/nb_i/1957/nezoszamok
- Magyar Futball. (é.n.i). Az NB I 1960/61-es szezonjának nézőszámai.
https://www.magyarfutball.hu/hu/merkozések/bajnoki_merkozések/nb_i/1960_1961/nezoszamok
- Magyar Futball. (é.n.j). Az NB I 2023/24-es szezonjának nézőszámai.
https://www.magyarfutball.hu/hu/merkozések/bajnoki_merkozések/nb_i/2023_2024/nezoszamok
- Magyar Futball. (é.n.k). Nézőszámok az 1941/1942-es szezont megelőzően.
<https://www.magyarfutball.hu/hu/nezoszamok>
- Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal (1923). *Az 1920. évi népszámlálás (1. rész): A népesség főbb demográfiai adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint*. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság.
- Magyar Kommunista Párt Központi Vezetősége. (1946). *A Magyar Kommunista Párt Központi Vezetősége iratai. Jelentés a Vasas munkájáról 1946. augusztus óta*. Magyar Nemzeti Levéltár, Tömegszervezetek Osztálya. Sportosztály. 1946. szeptember 12. MNL-M-KS 274. 17. 24. őrzési egység.
- Pór, K. (2016). *FTC: 1.68 millió fradista van az országban – minél többet a lelátókra!*
<https://www.nemzetisport.hu/labdarugo-nb-i/2016/03/ftc-168-millio-fradista-van-az-orszagban-minel-tobbet-a-lelatokra>
- Sipos, A. (2020). *Futball és társadalom Budapesten – Tóth Potya István korában*. In Rácz, A. (szerk.), *Tóth Potya István edzésnaplói (1925–1930). – A Ferencvárosi Torna Club az 1920-as években* (13–30. o.). Budapest Főváros Levéltára / Ferencvárosi Torna Club.
- Szále, L. (2018). *Rákosi-korszak a Fradiban: egy futballistáról, aki nemcsak cipelte, játszott is a zongorán*. Ferencvárosi Torna Club.
- Szegedi, P. (2001). „Futball-vidékiség” a két háború között: Keleti régió. *Századok*, 135(5), 1149–1181.
- Szegedi, P. (2014). *Riválisok. Debrecen futballtársadalma a 20. század első felében*. Korall.
- Szegedi, P. (2016) *Az első aranykor. A magyar foci 1945-ig*. Akadémiai Kiadó.
- Tóth-Szenesi, A. (2004). *Baróti*. Alexandra Kiadó.
- Varró, K. (2019). *Kubala*. Twister Media Kft.